

Erflater: Hennipman en de externe effecten uit de welvaartstheorie

MARTIN FASE

Emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en voormalig onderdirecteur bij De Nederlandsche Bank

P. Hennipman (1911–1994) was vanaf 1938 verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Aanvankelijk als lector en vanaf 1945 als hoogleraar staathuishoudkunde. Dit zou hij blijven tot zijn emeritaat in 1974. Hij promoveerde in 1940 bij H. Frijda op het proefschrift *Economisch motief en economisch principe*, dat in 1945 in druk verscheen. In dit proefschrift bepleitte hij onder andere een formeel niet-materiaal welvaartsbegrip. Op de UvA was hij de opvolger van zijn promotor die de oorlog niet had overleefd. Hennipman was bijna een halve eeuw redacteur van *De Economist*. Zijn gedachtegoed wordt onder andere levend gehouden door het jaarlijkse Hennipmandiner, dat de laatste keer op 27 maart in Amsterdam plaats vond.

Pieter Hennipman (1911–1994) noteerde in *ESB* (1968) dat in de literatuur de welvaartstheorie soms werd aangemerkt als een nutteloos gedachtespel. Terzelfder tijd kwam het vraagstuk van de externe effecten uit de leer van de maatschappelijke welvaart opnieuw in de belangstelling. Deze hernieuwde aandacht sproot voort uit het feit dat dit leerstuk nieuw licht wierp op belangrijke praktische vraagstukken in de samenleving. Hennipman zag hierin toen een uiting van nieuwe vitaliteit en vruchtbaarheid van de welvaartstheorie. Anno 2013 is dat nog steeds zo, omdat veel van de denkbeelden uit de welvaartstheorie toepassing vinden in de huidige werkelijkheid. Hennipmans korte beschouwing destijds over het verschijnsel externe effecten verscheen als een commentaar op een monografie door Mishan over de maatschappelijke kosten van de moderne economische groei. Wel hanteert Hennipman een ruimere opvatting over welvaart dan Mishan, wat niet zonder betekenis is voor de inhoud en draagwijdte van de externe effecten. Hennipman omschreef externe effecten als de buiten de markt om optredende positieve of negatieve invloeden op het bevredigingspeil van de samenleving. Deze invloeden zijn een nevengevolg van het economisch handelen dat zich buiten de markt om doet gevoelen zonder deel uit te maken van het prijsvormingsproces. Dientengevolge ontvangt degene die een positief extern effect teweegbrengt daarvoor geen geldelijke vergoeding in de op de markt gevormde prijs. Evenmin wordt de veroorzaker van een negatief extern effect daarvoor door de markt belast. Hierdoor bestaat er een discrepantie tussen private en maatschappelijke opbrengst of kosten zodat er geen uit maatschappelijk oogpunt optimale uitkomst resulteert.

Hennipman constateert dat er veel onzekerheid bestaat over de nauwkeurige afbakening van het verschijnsel externe effecten. Verder wijst hij op de vele aanrakingspunten met de collectieve goederen, indien de externe effecten optreden bij een groep van subjecten. Wel acht Hennipman het ondoelmatig om het nut van collectieve goederen op te vatten als een vorm van externe effecten. De gebruikelijke indeling van de externe effecten is die naar ontstaansgrond bij productie of consumptie. Maar ook de overheid en het buitenland noemt hij als bron. Hij merkt wel op dat in een welvaarts-theoretische analyse deze invloeden alleen zijn vast te stellen bij gegeven preferenties.

Externe effecten doen zich in de werkelijkheid veelvuldig voor en zijn een oude bekende sinds de klassieke behandeling door Pigou (1920), die zich richtte op ondervonden nut, terwijl Hennipman een ruimere welvaartsopvatting verdedigde. Deze is een zuiver formele, waarbij niet het subjectieve nut maar de gevoelde preferenties centraal staan. Dit belangrijke accentverschil bij Hennipman vindt zijn weerspiegeling in de afbakening van de externe effecten. Zij bezitten nog steeds een grote actualiteit die mede zichtbaar is in de huidige kijk

op de financiële sector en de politieke besluitvorming. Centraal staat daarbij dat het prijsmechanisme geen feilloze richtsnoer is, waardoor ruimte ontstaat voor corrigerend optreden. Toetssteen is daarbij volgens Hennipman het neo-paretiaanse criterium van een gunstig welvaartseffect. Dat kan worden vastgesteld indien een vergroting van de welvaart voor allen optreedt zonder achteruitgang voor de ander. Hierdoor wordt een beoordeling van de verdelingseffecten vermeden, want die past in de zienswijze van Hennipman niet bij een strikt objectief economisch oordeel. Op dit punt onderscheidt Hennipman zich van bijvoorbeeld Pigou.

In navolging van Hennipman beziet Wolfson (2001) de spanning tussen schaarste en welvaart in het licht van de marktprijs. Hij concludeert dat de economische politiek de taak heeft hiervoor waarborgen te scheppen, omdat een markt voor externe effecten ontbreekt.

Een dagelijkse werkelijkheid in de huidige tijd is het streven naar financiële stabiliteit. Deze is, zoals betoogd in Fase (2002), een groot maatschappelijk goed, maar tegelijkertijd een noodzakelijke voorwaarde voor politieke stabiliteit. En die hoort bij een in haar welvaartsstreven soepel functionerende samenleving. De geschiedenis van het ook recente verleden laat ondubbelzinnig zien hoe ernstig de gevolgen van het ontbreken van vertrouwen in financiële stabiliteit zijn. Dat leidt tot politieke onrust en grote gevaren voor het voortbestaan van het financiële stelsel van banken en andere financiële intermediairs. De redding hiervan gaat gepaard met enorme steunoperaties die de schuldsituatie van de overheid verslechteren en leiden tot begrotingsconsolidatie. Uiteindelijk moeten de lasten daarvan worden opgebracht door de belastingbetaler. Die moet daarbij machteloos toezien en is onzeker over een per saldo positief welvaartseffect. De rechtvaardiging voor deze interventie is misschien te vinden in het ook volgens Hennipman baanbrekende inzicht voor de welvaartstheorie van Coase uit 1960. Volgens die zienswijze moeten niet eenzijdig de negatieve effecten in ogenschouw worden genomen, maar ook de positieve gevolgen van de desbetreffende interventie. Op termijn blijken nadelen dan soms geringer dan aanvankelijk voorzien.

LITERATUUR

Coase, R.H. (1960) The problem of social cost. *Journal of Law and Economics*, 3(october), 1–44.

Fase, M.M.G. (2002) *Van droom naar daad. Veertig jaar monetaire economie in vogelvlucht*. Amsterdam: Vossius pers.

Hennipman, P. (1968) De externe effecten in de hedendaagse welvaartstheorie. *ESB*, 53, 250–253.

Pigou, A.C. (1920) *The economics of welfare*. Londen: MacMillan.

Wolfson, D.J. (2001) *Theorie en toepassingen van de economische politiek*. Bussum: Coutinho.